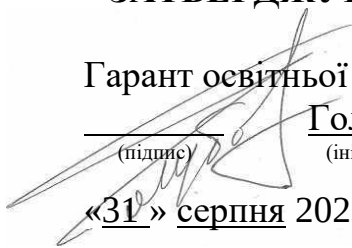

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра **Права** (№ 702)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми/

_____ Голубов А.Є.
(підпис) (ініціали та прізвище)

«31» серпня 2022 р.

**СИЛАБУС ОBOB'ЯЗKОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Екологічне право

(назва навчальної дисципліни)

Галузь знань: _____

08 Право

(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: _____

081 Право

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма: _____

Право

(найменування освітньої програми)

Рівень вищої освіти:
перший (бакалаврський)

Силабус введено в дію з 01.09.2022 року

Харків – 2022 р.

Розробник: Савчук О. О., к.ю.н.

(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання)

_____ (підпис)

Силабус навчальної дисципліни розглянуто на засіданні кафедри Право

(назва кафедри)

Протокол № 1 від « 26 » 08 2022 р.

Завідувач кафедри д.ю.н, доцент

Спіщина Г.О.

1. Загальна інформація про викладача

Савчук Олена Олександрівна, к.ю.н., o.savchuk@khai.edu

Сферу наукових інтересів становлять проблеми екологічного права, земельного права, природоресурсного права; конституційне право, господарське право; митне право.

2. Опис навчальної дисципліни

Семестр, в якому викладається дисципліна 7

Обсяг дисципліни: 4 кредитів ЄКТС/120 годин, у тому числі аудиторних – 48 год., самостійної роботи здобувачів – 72 год.

Форма здобуття освіти – *денна*

Дисципліна *обов'язкова*

Види навчальної діяльності – *лекції, семінарські заняття*

Види контролю – *модульний контроль, іспит*

Мова викладання – *українська*

Пререквізити – *господарське право цивільне право*

Кореквізити – *земельне право, природоресурсне право*

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета:

Підготовка професіоналів, які мають високу правову свідомість та правову культуру, володіють необхідними професійними знаннями та практичними навичками в галузі екологічного права України; приймати обґрунтовані та основані на діючому законодавстві рішення в рамках своєї майбутньої компетенції.

Завдання:

-дати студентам ґрунтовні знання з екологічного права України з урахуванням особливостей правового регулювання екологічних правовідносин у сучасних умовах;

- сформувати у студентів уміння на практиці застосовувати здобуті знання з екологічного права;

- сформувати навички самостійної роботи, що уможливить безперервно поглиблювати, поповнювати й оновлювати знання в галузі екологічного законодавства;

- сприяти формуванню правничого світогляду, правосвідомості, правової культури та правничого мислення

Компетентності, які набуваються:...

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових

доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК).

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності спеціальності (СК).

СК10. Знання і розуміння соціальної природи екологічних відносин та їх правового регулювання.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК15. Здатність до самостійної підготовки проектів актів правозастосування.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Очікувані результати навчання:

ПРН 1 Визначити переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

ПРН 2 Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.

ПРН 9 Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

ПРН 13 Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.

ПРН 21 Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

ПРН 22 Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

ПРН 23 Надавати консультацію щодо можливих засобів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях. ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його

сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

4. Зміст навчальної дисципліни

Для кожної теми необхідно вказати:

- форма занять (лекції/семінарські/практичні/лабораторні заняття/самостійна робота);*
- обсяг аудиторного навантаження;*
- теми семінарських/практичних/лабораторних занять;*
- обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти);*
- стисла анотація;*
- обсяг самостійної роботи здобувачів;*
- теми, види робіт, що належать до самостійної роботи здобувача*

Модуль 1.

Змістовий модуль I. Загальна частина

Тема 1. Тема 1. Предмет, метод, система, принципи та джерела екологічного права

Лекція 2 год, семінарське заняття 2 год., самостійна робота 12 год

Науково-правові концепції та методологія взаємодії суспільства та природи. Поняття екологічного права як галузі права; етапи його становлення та розвитку. Поняття, сутність та зміст еколого-правових відносин, їх класифікації. Підстави виникнення, зміни та припинення екологічних правовідносин. Доктринальні підходи до визначення об'єктів та суб'єктів екологічних правовідносин. Особливості методу правового регулювання екологічних відносин. Принципи екологічного права та екологічного законодавства. Система екологічного права.

Поняття та особливості джерел екологічного права, їх правова класифікація та система. Міжнародно-правові акти як джерела екологічного права. Співвідношення національного і міжнародного законодавства та особливості їх застосування.

Тема 2. Правові основи управління природокористуванням та охороною довкілля. Аерокосмічний моніторинг довкілля

Лекція 2 год, семінарське заняття 2 год., самостійна робота 12 год

Система та повноваження органів управління природокористуванням та охороною довкілля загальної та спеціальної компетенції. Правове забезпечення участі громадськості в екологічному управлінні природокористуванням та охороною довкілля. Поняття та зміст функцій управління природокористуванням та охороною довкілля. Процедура реалізації функцій управління природокористуванням та охороною довкілля (еколого-правовий процес). Поняття аерокосмічного моніторингу довкілля.

Тема 3. Екологічні права та обов'язки громадян.

Лекція 2 год, семінарське заняття 2 год., самостійна робота 12 год

Становлення та розвиток інституту екологічних прав та обов'язків громадян, їх загальна характеристика. Поняття, особливості та класифікація екологічних прав та обов'язків громадян. Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Проблеми охорони та захисту екологічних прав громадян. Законодавство України та Європейського Союзу у галузі захисту екологічних прав громадян. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Закон України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”. Практика захисту екологічних прав громадян у Європейському суді з прав людини.

Тема 4. Право власності на природні ресурси та комплекси.

Лекція 2 год, семінарське заняття 2 год., самостійна робота 12 год

Поняття, зміст та особливості права власності на природні ресурси. Загальна характеристика форм права власності на природні ресурси та комплекси. Особливості права власності Українського народу на природні ресурси. Право державної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Право комунальної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Особливості правового регулювання права спільної комунальної власності на природні ресурси та комплекси. Право приватної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Порядок та особливості безоплатного набуття громадянами України у приватну власність природних ресурсів. Особливості припинення права приватної власності у зв'язку з відчуженням природних ресурсів для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Основні права та обов'язки власників природних ресурсів. Обмеження, захист і гарантії реалізації прав власників природних ресурсів. Юридична відповідальність за порушення права власності на природні ресурси. Особливості юридичної відповідальності за укладання угод, що порушує право власності на природні ресурси та комплекси.

Тема 5. Загальна характеристика та зміст права природокористування.

Лекція 0 год, семінарське заняття 0 год., самостійна робота 12 год

Основні принципи природокористування. Об'єкти та суб'єкти права природокористування. Види права природокористування, їх класифікація. Право загального і спеціального природокористування та їх ознаки. Особливості користування природними ресурсами на умовах оренди. Особливості користування природними ресурсами континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони. Юридичні підстави виникнення, зміни та припинення права природокористування. Захист суб'єктивних прав природокористувачів.

Тема 6. Екологічна безпека населення та територій

Лекція 0 год, семінарське заняття 0 год., самостійна робота 12 год

Поняття екологічної безпеки, суб'єкти та об'єкти. Види екологічної безпеки. Правові заходи щодо забезпечення вимог екологічної безпеки. Правове забезпечення ризику в галузі екологічних правовідносин. Поняття надзвичайних екологічних ситуацій, їх ознаки та класифікація. Поняття, правовий режим зон НЕС, правові заходи щодо забезпечення захисту населення та територій, запобігання та ліквідації наслідків НЕС.

Тема 7. Економічний механізм природокористування та охорони довкілля

Лекція 0 год, семінарське заняття 0 год., самостійна робота 12 год

Поняття та складові елементи і функції економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля. Принципи, джерела та порядок фінансування екологічних заходів та програм. Плата за спеціальне природокористування: її види та форми справляння. Ліміти використання природних ресурсів та скидів забруднюючих речовин як складові економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля. Правове регулювання сплати екологічного податку. Суб'єкти та об'єкти оподаткування. Правові засади стимулювання в системі природокористування та охорони довкілля.

Змістовий модуль II. Особлива частина

Тема 8. Охорона довкілля в населених пунктах

Лекція 0 год, семінарське заняття 0 год., самостійна робота 12 год

Урбанізація як фактор впливу на навколишнє природне середовище. Концепція зеленого зростання в населених пунктах України як умова сталого розвитку. Стратегічне планування місцевого розвитку. Екологічні вимоги при розміщенні та розвитку населених пунктів. Особливості правової охорони навколишнього природного середовища в населених пунктах та інших урбанізованих територіях.

Тема 9. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності.

Лекція 0 год, семінарське заняття 0 год., самостійна робота 12 год

Господарська діяльність у системі економічних та екологічних інтересів. Екологічна та економічна політики держави, їх конвергенція в умовах стратегій сталого розвитку. «Зелена економіка» та екологічне господарювання в її складі. Правові засоби та режими забезпечення екологічних інтересів у сфері господарювання. Інноваційна діяльність у сфері навколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності.

Тема 10. Правове регулювання поводження з відходами

Лекція 0 год, семінарське заняття 0 год., самостійна робота 12 год

Поняття та класифікація відходів як об'єкта правового регулювання. Правове регулювання поводження з відходами. Міжнародно-правові та європейські стандарти правового регулювання поводження з відходами. Адміністративна, дисциплінарна, кримінальна та цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства України у сфері поводження з відходами.

Тема 11. Правове забезпечення врегулювання атмосфероохоронних відносин. Охорона озонового шару та клімату.

Лекція 0 год, семінарське заняття 0 год., самостійна робота 7 год

Атмосферне повітря, озоновий шар та клімат як об'єкти правової охорони. Основи національного законодавства щодо попередження зміни клімату. Поняття правової охорони атмосферного повітря, озонового шару та клімату. Система правових заходів щодо атмосферного повітря, озонового шару та клімату. Особливості нормування правового регулювання нормування в галузі охорони атмосферного повітря.

Тема 12. Міжнародно-правова охорона довкілля.

Лекція 0 год, семінарське заняття 0 год., самостійна робота 7 год

Історико-правові засади становлення та розвитку міжнародної охорони довкілля. Поняття, принципи, об'єкти та суб'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища. Міжнародно-правова охорона Світового океану та внутрішніх вод. Міжнародно-правова охорона біологічного різноманіття, окремих видів флори та фауни та середовищ їх існування. Міжнародно-правова охорона ландшафтів. Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища від забруднення радіоактивними та іншими небезпечними речовинами і матеріалами.

Модульний контроль.

5. Індивідуальні завдання

Навчальним планом не передбачено

6. Методи навчання

Лекції, семінарські заняття, практична робота

7.

Методи контролю

Модульний контроль, іспит

8. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують здобувачі

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовний модуль 1			
Робота на лекціях	0...1	5	0...5

Виконання і захист лабораторних (практичних) робіт	0...4	4	0...16
Модульний контроль	0...10	1	0...10
Змістовний модуль 2			
Робота на лекціях	0...1	11	0...11
Виконання і захист лабораторних (практичних) робіт	0...4	8	0...32
Модульний контроль	0...26	1	0...26
Усього за семестр			0...100

Білет для іспиту складається з 2 теоретичних питань, і 1 практичного завдання (30 б + 30 б + 40 б) = 100 балів...

Під час складання семестрового іспиту здобувач має можливість отримати максимум 100 балів.

Критерії оцінювання роботи здобувача протягом семестру

Відповідно до п. 3.2. Положення про рейтингове оцінювання досягнень студентів у Національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» студенту можуть призначатися бали за інші активності, пов'язані з навчальною дисципліною, які нараховуються та можуть бути враховані у загальній оцінці за семестр. Бали зокрема можуть призначатися за такі активності, пов'язані з навчальною дисципліною, як:

- участь у науковому комунікативному заході (конференції, семінарі, круглому столі тощо) із написанням тез наукової доповіді за предметом навчальної дисципліни (20 балів);

- участь у другому турі Всеукраїнської олімпіади відповідного напрямку (20 балів);

- участь (прослуховування) не менше у 5 вебінарах, пов'язаних з навчальною дисципліною (3-15 балів);

- участь у тренінгу, пов'язаному з навчальною дисципліною (15 балів);

- проходження он-лайн курсу, пов'язаного з навчальною дисципліною (20 балів);

- участь та отриманні рейтингового місця у тематично пов'язаному із предметом навчальної дисципліни студентському конкурсі (30 балів);

- розробка та створення дидактичного матеріалу за тематикою предмету навчальної дисципліни (15 балів) (підтвердження - дидактичний матеріал);

- проведення правоосвітнього заходу із учнями шкіл та інших навчальних закладів за тематикою навчальної дисципліни (20 балів);

- написання реферату /презентації, доповіді (5 балів) з обов'язковою перевіркою на антиплагіат через систему Unichек (оригінальність тексту не менше 80 %);

- участь у не менше заходах, що проводяться студентськими професійними об'єднаннями за спеціальністю (5-15 балів);

- інші активності, пов'язані з навчальною дисципліною, за попереднім погодженням із науково-педагогічним працівником, який викладає навчальну дисципліну.

Семестровий контроль (іспит/залік) проводиться у разі відмови студента від балів поточного тестування й за наявності допуску до іспиту/заліку. Під час складання семестрового іспиту/заліку студент має можливість отримати максимум 100 балів.

Білет для іспиту складається з двох теоретичних питань (60 балів) і одного практичного (40 балів)

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

9. Політика навчального курсу

Відвідування занять. Регуляція пропусків. Інтерактивний характер курсу передбачає обов'язкове відвідування практичних занять. Студенти, які за певних обставин не можуть відвідувати практичні заняття регулярно, мусять впродовж тижня узгодити із викладачем графік індивідуального відпрацювання пропущених занять. Окремі пропущені завдання мають бути відпрацьовані на найближчій консультації впродовж тижня після пропуску. Відпрацювання занять здійснюється усно у формі співбесіди за питаннями, визначеними планом заняття. В окремих випадках дозволяється письмове відпрацювання шляхом виконання індивідуального письмового завдання. Студенти, які станом на початок екзаменаційної сесії мають понад 70% невідпрацьованих пропущених занять, до відпрацювання не допускаються.

Дотримання вимог академічної доброчесності студентами під час вивчення навчальної дисципліни. Під час вивчення навчальної дисципліни студенти мають дотримуватися загальноприйнятих морально-етичних норм і правил поведінки, вимог академічної доброчесності, передбачених «Положенням про академічну доброчесність Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

(<https://khai.edu/assets/files/polozhennya/polozhennya-pro-akademichnu-dobrochesnist.pdf>). Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману. При виконанні індивідуальної самотійної роботи до захисту допускаються реферати, які містять не менше 60 % оригінального тексту при перевірці на плагіат, есе – 70 %

Вирішення конфліктів. Порядок і процедури врегулювання конфліктів, пов'язаних із корупційними діями, зіткненням інтересів, різними формами дискримінації, сексуальними домаганнями, міжособистісними стосунками та іншими ситуаціями, що можуть виникнути під час навчання, а також правила етичної поведінки регламентуються «Кодексом етичної поведінки в Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»» (<https://khai.edu/ua/university/normativna-baza/ustanovchi-dokumenti/kodeks-etichnoi-povedinki/>).

10. Методичне забезпечення

1. Опорний конспект лекцій
2. Навчально-методичне забезпечення дисципліни (НМКД); <https://mentor.khai.edu/course/view.php?id=4185>

11. Рекомендована література

Базова

1. Екологічне право: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Право, 2019. – 552 с.
- Екологічне право України : підручник для студ. вищих навч. закладів / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» ; за ред. І. І. Каракаша. – Одеса : Фенікс, 2012. – 788 с.
2. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Вид-во «Юрид. думка». – 2008. – 720 с.
3. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частина): навч. посібник / Балюк Г.І. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.
4. Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці) : підручник / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. В. Шеховцов та ін.; за заг. ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2015. – 342 с.
5. Екологічне право. Особлива частина (схеми і таблиці) : підручник / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, О. В. Донець та ін.; за заг. ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2015. – 496 с.
6. Екологічне право в запитаннях та відповідях : навч. посіб. / А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, В.Л. Бредіхіна та ін. ; за ред. А.П. Гетьмана. – Харків : Право, 2017. – 208 с.

7. Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013. Т. 4. : Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін., ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – 848 с.
8. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2014. – 784 с.
9. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / [А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. – Х.: Право, 2012. – 448 с.
10. Андрейцев В. І. Актуальні проблеми екологічного права: новітні доктрини: ретроспективний аналіз та погляд у майбутнє / Володимир Іванович Андрейцев / Матеріали доповіді Міжнародного круглого столу «Актуальні проблеми екологічного права». – Д.: Національний гірничий університет, 2010. – 153 с.

Допоміжна

1. Бредіхіна В. Л. Конституційні засади права громадян на безпечне навколишнє природне середовище / В. Л. Бредіхіна. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2008. – 168 с.
2. Механізми та правові норми участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля / За ред. С. В. Разметаєва. – Х.: ВПЦ «Контраст», 2011. – 168 с.
3. Савчук О. О. Процедурні правовідносини у лісовому законодавстві України : Монографія / О. О. Савчук; під заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. – Харків, Видавництво “Фінарт”, 2016. – 242 с.
4. Соколова А. К. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку : монографія / А. К. Соколова. – Х. : Право, 2009. – 288 с.
5. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики : монографія / Н. Р. Кобецька. – Івано- Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. – 271 с.
6. Каракаш І.І. Право власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні: монографія. – Одеса; Юридична література, 2017. – 438 с.
7. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти: монографія / за заг. ред. В.М.Єрмоленка. – К.: НУБіП України, 2017. – 589 с.
8. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу. Монографія. – К.: Юрінком Інтер – 2006. – 554 с.

9. Тагієв С. Р. Охорона довкілля в Україні (обов'язки фізичних осіб) : Монографія // За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., академіка АПрН України Н. Р. Малишевої – К.: ВД “Дакор”, 2014. – 192 с.
10. Туліна Е. Є. Правові засади використання рослинного світу : Монографія / Е. Є. Туліна. – Харків : Право, 2017. – 216 с.
11. Шуміло О. М. Екологічний правопорядок: інституційні складові: Монографія. – Х., ХНУВС, 2010. – 292 с.
12. Шеховцов В. В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні / За наук. ред. А. П. Гетьмана: монографія – Х.: Вид-во ФІНН – 2010 – 210 с.
13. Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування: моногр. / М. К. Черкашина; за ред. Гетьмана А. П. – Х.: ФІНН, 2010. – 176 с.
14. Комарницький В. М. Організаційно-правові питання спеціального природокористування: Монографія. – Луганськ : ЛДУВС, 2010. – 192 с.
15. Комарницький В. М. Право спеціального природокористування: Монографія. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 424 с.
16. Григор'єва Т. В. Правові засади використання, охорони та відтворення водних живих ресурсів: Монографія / Т. В. Григор'єва. – Х.: Право, 2011. – 176 с.
17. Юрескул В.О. Правове регулювання поведінки з побутовими відходами в Україні : Монографія / В. О. Юрескул ; Нац. ун-т «Одес.юрид.акад.». – Одеса : Фенікс, 2012. – 273 с.

12. Інформаційні ресурси

1. www.rada.gov.ua - офіційний сайт Верховної Ради України.
2. www.kmu.gov.ua -офіційний сайт Кабінету Міністрів України.
3. <https://www.dcz.gov.ua/>. – офіційний сайт Державної служби зайнятості
4. <https://www.msp.gov.ua/> - офіційний сайт Міністерства соціальної політики України
5. <http://www.president.gov.ua/>. - Президент України: офіційне інтернет-представництво.
6. www.library.ukma.kiev.ua - електронний каталог наукової бібліотеки НаУКМА.